

ПАНЧЕНКО Олена Іванівна,

доктор філологічних наук, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара; пр. Гагаріна, 72, м. Дніпро, 49010, Україна;
тел.: +38 067 9746277; e-mail: epanchenko2017@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2217-5613

КОНЦЕПТ СОБАКА В СУЧАСНІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Анотація. *Мета* статті — проаналізувати й описати нові метафоричні моделі, які увійшли до концепту СОБАКА у 2020 р. Для досягнення цієї мети було використано описовий *метод* і метод концептуального аналізу. *Об'єктом* розгляду є фрагменти текстів публіцистичного стилю, інтернет-ресурсів тощо, які стали відповіддю на суспільно-політичні події, де так чи так зачіпається концепт, що нас цікавить. *Предметом* розгляду є нові метафоричні моделі концепту СОБАКА та їх лінгвальне втілення. *Результатом* вивчення цієї проблеми стало доведення того, що зміст концепту СОБАКА в сучасній українській та російській мовах розширився за рахунок появи нових метафоричних моделей СОБАКА — ГРОШІ та СОБАКА — СВОБОДА. У статті перелічено метафоричні моделі концепту СОБАКА, які можна вважати сталими. Але українська та російська мова в Україні рівною мірою відреагували на дві події: 1) виступ на телешоу народного депутата Є. Брагара, де він зазначив, що елітним собакою можна розраховуватися за газ; 2) дозвіл під час карантину виходити з дому з метою вигулу хатніх тварин, перш за все собак. Отже, можна говорити про зазначені нові метафоричні моделі. **Висновки.** Розглянуті у статті моделі простежуються переважно в інтернет-жанрах, серед яких фатика, інтернет мем, фотожаба та звичайний жарт. До прототипів, що вплинули на метафоричне збагачення концепту СОБАКА, уналежнюємо художні тексти, приказки, мультфільми, картини. Під час розвитку зазначеного концепту створюється комічний ефект за рахунок оказіонального словотворення, пародіювання відомих творів, осіб, семантичної компресії та певного алогізму. **Практичне застосування** матеріали статті можуть знайти під час викладання курсів за вибором студента, зокрема, із соціолінгвістичної проблематики.

Ключові слова: концепт, метафорична модель, жанр, прототип, словотворення, пародіювання, семантична компресія.

Постановка проблеми. Оточуюча нас дійсність є невичерпним джерелом поповнення та розвитку будь-якої природної мови. Актуальним є завдання зафіксувати й описати певні моменти, які, можливо, є скороминущими, можливо, стануть невід'ємним елементом мови в майбутньому. Лінгвокультурологічні проблеми належать саме до таких швидкоплинних, але впливових моментів. Тому у статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження нових компонентів концептуальної палітри сучасної мови, зокрема, нових метафоричних моделей концепту СОБАКА, які з'явилися в мовленнєвому обігу у 2020 році.

Зв'язок проблеми з попередніми дослідженнями. Когнітивна лінгвістика та семантика є предметом дослідження Н. Д. Арутюнової, В. З. Дем'янкова, С. А. Жаботинської, І. М. Кобозєвої, Дж. Лаккофа, А. П. Мартинюк, О. О. Селіванової, Ч. Філлмора, Ж. Фоконьє та ін. Дослідження концептів як культурних констант проводять численні вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема А. Д. Белова, Л. І. Белехова, І. О. Голубовська, А. М. Приходько, Т. В. Радзієвська, Д. П. Амичба, А. П. Бабушкін, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, Д. С. Лихачов, Ю. С. Степанов та ін. Серед численних визначень концепту ми будемо спиратися на думку О. О. Селіванової про концепт як «інформаційну когнітивну структуру свідомості, певним чином організовану та вбудовану до колективної чи індивідуальної концептосистеми» [3, с. 318].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепт СОБАКА, який є матеріалом нашого дослідження, вже отримав детальне висвітлення в роботах Н. І. Маругіної, Н. В. Івушкіної, О. В. Кудрявцевої, С. К. Сансизбаєвої, Ван Минци, І. В. Єрофєєвої та В. Н. Бочарникова, С. В. Старовойтової та Н. В. Поцелуєвої, С. В. Бурьонкової тощо. Робота Н. І. Маругіної певною мірою підсумковує усталену суть цього концепту: «1. Собака — символ нечистоти, безверия, бездуховности. 2. Собака — символ неустроеной жизни, нищенского существования, низкого положения. 3. Собака — символ свободной, беззаботной, разгульной жизни. 4. Собака — символ тоски. 5. Собака — символ послушания, покорности в результате применяемых над ней насильственных действий. 6. Собака — символ жадности, скупости, прожорливости. 7. Собака — символ свирепости, проявления гнева, агрессии. 8. Голосовое поведение собаки ассоциируется со сквернословием, бранью, ссорой, сплетнями, пустословием. 9. Умственные способности животного — символ мудрости, большого ума, зрелости и опыта. Большинство образных единиц восходит к базовой языковой метафоре «человек — собака», спаянной, целостной структуре, существующей как глубинное, онтологическое объединение, обладающее этнокультурной спецификой» [2]. Зазначимо, що останнім часом сутність цього концепту в лінгвокультурологічній ситуації в середині України дещо змінилася.

Постановка завдання. Мета статті — проаналізувати й описати нові метафоричні моделі, які увійшли до концепту СОБАКА в 2020 р. Предметом розгляду є фрагменти текстів публіцистичного стилю, Інтернет-ресурсів тощо, які стали відповіддю на суспільно-політичні події, де так чи так за-

чіпається концепт, що нас цікавить. Для досягнення цієї мети ми використовували описовий метод та метод концептуального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Схема зв'язку між поняттєвими сферами, яка існує або утворюється у свідомості носія мови, називається метафоричною моделлю. Метафоричні моделі формують метафоричний образ — ментальну одиницю, стійке уявлення про об'єкт навколишньої дійсності, структуроване за допомогою низки концептуальних метафор, не подібних до оригіналу, які формують у свідомості реципієнта сукупність культурно-специфічних зв'язків [1, с. 16]. Ми перелічили ті символи, або, іншими словами, метафоричні моделі концепту СОБАКА, які можна вважати сталими. Але українська та російська мова в Україні рівною мірою відреагували на дві події: 1) виступ на телешоу народного депутата Є. Брагара, де він зазначив, що елітним собакою можна розраховуватися за газ; 2) дозвіл під час карантину виходити з дому з метою вигулу хатніх тварин, перш за все собак. Тому можна говорити про такі нові метафоричні моделі:

СОБАКА — ГРОШІ;
СОБАКА — СВОБОДА.

У цій статті ми звернемо увагу на такі лінгвальні аспекти втілення цих метафоричних моделей, які виникли у мові:

- 1) жанрове різноманіття мовленнєвої реакції на згадані події;
- 2) прототипи, які вплинули на метафоричне збагачення концепту СОБАКА;
- 3) способи створення комічного під час розвитку зазначеного концепту.

1. Зазначимо, що простежені нами втілення названих моделей спостерігаються в публіцистичному стилі, або, точніше, в інтернет-комунікації. На думку В. Шевченко, система жанрів в інтернет-комунікації «формується під впливом технологій і трансформацій медіаресурсів. Традиційні жанри журналістики в медіаконтенті поступово трансформуються. Конвергенція медіа спричинила конвергенцію жанрів. Жанр репортажу... значно модифікувався, отримав нові можливості подання нарративного матеріалу із застосуванням відео, аудіо, слайд-шоу, інфографіки, картографії. <...> Авторська колонка в інтернет-виданнях прийняла форму блога. Фатика — один із нових інтерактивних жанрів, які називає дослідниця. Проявляється у відході від соціально значущих тем, використовує емоційне забарвлення тексту, формує дружнє спілкування легкою мовою, укріплює зв'язок журналіста з читачами» [4, с. 20].

Наведемо приклад останнього жанру: У «Нафтогазі» навіть запустили хештег #Бронепродається, запевнивши, що всі, кому потрібна субсидія, можуть розраховувати на неї, і заради цього не потрібно продавати домашніх улюблениців. «Продавати собак, кішок, хом'яків, черепах і інших друзів не треба. Треба звертатися за фінансовою допомогою, на яку ви маєте право за законом», — підкреслили в компанії [https://apostrophe.ua/ua/article/society/2020-02-02/netrogay-jivotnyih-kak-sluga-naroda-splotil-vsuyu-ukrainu/30711].

Моня и Клёпа — французские бульдоги. Их хозяин — 26-летний киевлянин Евгений, придумал неожиданный, но невероятно уместный бизнес в условиях карантина. Он сдаёт собак в аренду на час — для прогулки по Соломенскому парку. Час с его собакой на свежем воздухе стоит ни много ни мало — 400 гривен. В любое другое время такой бизнес сочли бы странным. Обычно это хозяева платят людям за выгул своих собак, а не наоборот. Но не сейчас. Теперь желающих заплатить Евгению деньги за возможность часок провести с его собаками — хоть отбавляй. Всё из-за новых, ужесточённых правил карантина, которые вступили в силу 6-го апреля [trana.ua/articles/special/260349-arenda-sobak-dlja-prohulki-na-karantine-eksperiment-zhurnalistki-stranua-anastasii-tovt.html].

Ще один із сучасних інтернет-жанрів, який зробив свій внесок у створення нових когнітивних моделей, є інтернет-мем. Інтернет-мем — це зображення, явище, відео або текст, що поширюється через Інтернет і набуває популярності в короткий проміжок часу, згодом швидко її втрачає. Як приклад — нетиповий жарт, обмовка політика, карикатура, жест, коротке відео курйозної ситуації. Наведемо приклад креолізованого інтернет-мема щодо собаки та газу.

Близьким жанром до мема є фотожаба. Фотожаба — це графічна карикатура, шарж; сленгова назва різновиду фотомонтажу, переробки зображення за допомогою растрового або векторного графічного редактора із застосуванням спецефектів комп'ютерного дизайну, наприклад:

Традиційним жанром, який використовується в комічному дискурсі, є жарт. Інтернет буквально вибухнув жартами на тему *собака — гроші за газ* та *собака — засіб отримати дозвіл на прогулянку*, наприклад:

Добрый день, вот платежка, сколько с меня? — С вас 4 овчарки и 8 шпицев.

На самом деле коронавирус придумали собаки, чтобы с ними целыми днями гуляли на улице. Моя собака уже научилась прятаться в кустах, чтобы не заходит домой по 20 раз за день. Сейчас популярна шутка, что можно ходить по парку с поводком для собаки, а если тебя поймут, говорит: «Собака убежала, хожу ищу».

У соціальних мережах проблема обговорюється в типовому розмовному жанрі, наприклад: *Директор приюта для животных «Сириус» Александра Мезинова вдруг поняла, что сказочно богата. Низкий поклон нардепу Брагару за то, что открыл мне глаза! Я поняла наконец-то, что баснословно богата, ведь у меня в приюте Сириус почти 3000 животных. Теперь я могу купить даже весь Нефтегаз!*

03190
10
2

КИЇВГАЗ
ДП «КИЇВГАЗЕНЕРДЖИ»
РАХУНОК НА СРЕНЕВ СЗГА

Київ, вул. САРАТНА СК НА

р/р 26039300016928 або IBAN UA98322669000026039300016928
в Філія - ГУ по м. Києву та обл.
АТ "Ощадбанк" МФО 322669 код ЄДРПОУ 39835779
3 питань розрахунків 495-04-05
Сайт: www.energy.kyivgaz.ua
3 пИТАЙ

IBAN
UA98322669000026039300016928
в Філія - ГУ по м. Києву та обл. АТ "Ощадбанк"
МФО 322669 код ЄДРПОУ 39835779

ГРУДЕНЬ 2019
РАВ № 2 о/р 2000721331

Площа

РАВ № 2 о/р 2000721331 КС 0604
ПОВІДОМЛЕННЯ ЗА ГРУДУДУ72133 з
ПОВ' ПНС САРАТОВСЬЮВСЬК

ЕІС-код: 56XM19A25380674N										
Борги+У	Сплачено у	Монети-	Кіл	Норма	Ціна	Нарахо-	Коригу-	До сплати		
Перепл. (-)	статом на	зація	осіб	споживання	за м ³	вано	вання			
01.12.19	01.12.19	Пільги/		м ³						
		Субсидії								
Нарахування за тарифом (без лічильника)	526.66	43.87	0.00	2	6.56	5.7032438	37.41	1.82		
Норма на 1 особу в місяць: ПГ+ЦГВ = 3,28 м ³										
ПГ без ЦГВ = 5,39 м ³ ; ПГ+ГК = 10,49 м ³										
Остання оплата в сумі 43.87 грн. зарахована 21.12.2019										
РАЗОМ ДО СПЛАТИ										

Шановні споживачі природного газу!

Відповідно до абз. 3 пункту 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 № 1... ПГ споживання природного газу» заборгованість на особовому рахунку побутового споживача природного газу буде врегульована після коригування заборгованості ПАТ "НАК "Нафтогаз України" згідно абз. 4 пункту 2 зазначеної постанови.

За наявності заборгованості за спожитий природний газ, споживач має можливість укласти договір про реструктуризацію заборгованості.

У В А Г А! Кошти на Ваш особовий рахунок зараховуються за даними ПРАВОЇ ЧАСТИНИ РАХУНОКУ. Всі дані правої і лівої частини рахунку повинні збігатися. • Зберігати протягом 3-х років. • Сплатити не пізніше 25 числа

П.І.Б.

П.І.Б. та підпис особи, що заповнювала та сплачувала цей рахунок

2. Прототипами втілення зазначених метафоричних моделей стали, перш за все, відомі художні твори. Серед них «Собаче серце» та «Майстер і Маргарита» М. Булгакова, «Муму» І. Тургенєва, «Каштанка» та «Дама з собачкою» А. Чехова, «Собака Баскервілей» А. Конан-Дойла та ін. Наведемо кілька прикладів.

Ремейк собачьего сердца: – Мы к вам, профессор, и вот по какому вопросу... — Забирайте.

Муму: Герасим, не чуди! Тобі ще за газ платити.

Каштанка как первичный капитал. Дама с собачкой, или инвестиционная няня.

Берримор, что это за вой? — Собака Баскервиллей, сэр. Продают, чтобы заплатить за газ.

Іншим джерелом метафоричних моделей із собакою послуговували приказки та прислів'я, наприклад: *Щоб ти жив на одну собаку.*

Трапляється також алюзія на відомі мультфільми, наприклад: *Ну что Кот Матроскин, что теперь умное скажешь о бесполезности Шарика?* або картини.

3. Серед способів створення комічного під час розвитку зазначеного концепту звернемо увагу на оказіональне слово:

Карантье — человек, сдающий в аренду своих животных для прогулок во время карантина; пародіювання відомих творів, наприклад, сценарій фільму:

*Холод, зима. Вулицями бродять гицелі і виловлюють собак елітних порід, щоб розрахуватись за свій газ. Але хазяїн пса, пенсіонер-археолог (Гаррісон Форд) вступає з ними у нерівний смертельний герць... Дивіться *The Call of the Wild*, якщо не заборонить держкіно;*

пародіювання відомих осіб:

Грета Тунберг. Прекрати продавать собак ради газа;

семантична компресія:

— А вот скажите, на земле вирус может быть? Собака принести может? — Если собака гуляет в пределах 100 метров от дома, то нет, конечно. Но как только она ступит за 101-й метр...; певний алогізм, протиріччя між змістом тексту та його закінченням:

Машуля! Виталик! Мы с папой подумали тут и решили, что мы всё-таки купим вам собачек, которых вы просите уже пять лет! Только у нас одно условие. — Ура! Спасибо!!! А какое? — Гулять с собачками будем мы.

Висновки. У статті розглянуто розширення змісту концепту СОБАКА за рахунок появи нових метафоричних моделей СОБАКА — ГРОШІ та СОБАКА — СВОБОДА. Ці моделі простежуються переважно в інтернет-жанрах, серед яких фатика, інтернет-мем, фотожаба та звичайний жарт. До прототипів, які вплинули на метафоричне збагачення концепту СОБАКА, уналежнюємо художні тексти, приказки, мультфільми, картини. Під час розвитку зазначеного концепту створюється комічний ефект за рахунок okazionalного словотворення, пародіювання відомих творів, осіб, семантичної компресії та певного алогізму.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в пошуку інших метафоричних моделей анімалістичних концептів та лінгвальних засобів їх втілення.

Л і т е р а т у р а

1. Антонюк М. О. Метафора та її роль у мовній картині світу. *Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць*. Київ : Прайм-М, 2002. № 7. С. 15–19.

2. Маругина Н. И. Концепт «собака» как элемент русской языковой картины мира. *Язык и культура*. Томск : Национальный исследовательский Томский государственный университет, 2009. № 2. С. 11–30.

3. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: [монографічне видання]. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.

4. Шевченко В. Мультимедійний контент : навч. посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. 239 с.

References

1. Antonyuk, M. O. (2002), «Metaphor and its role in the linguistic picture of the world», *Language and conceptual pictures of the world : Collection of scientific papers* [«Metafora ta yiyi rol' u movnyi kartyni svitu», *Movni i kontseptual'ni kartyny svitu : zb. nauk. prats'*], Prime-M publishing house, Kyiv, vol. 7, pp. 15–19.
2. Marugina, N. I. (2009), «The concept of «dog» as an element of the Russian language picture of the world», *Language and culture* [«Kontsept «sobaka» kak element russkoy yazykovoy kartyny mira», *Yazyk i kul'tura*], National Research Tomsk State University Press, Tomsk, vol. 2, pp. 11–30.
3. Selivanova, O. O. (2012), *The world of consciousness in language : monograph* [Svit svidomosti v movi. *Mir soznannya v yazyke : monohrafichne vydannya*], Yu. Chabanenko (ed.), Cherkassy, 488 p.
4. Shevchenko, V. (2017), *Multimedia content : textbook* [Mul'tymediynyy kontent : navch. posibnyk], Kyiv University publishing center, Kyiv, 239 p.

ПАНЧЕНКО Елена Ивановна,

доктор филологических наук, заведующая кафедрой перевода и лингвистической подготовки иностранцев Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара; пр. Гагарина, 72, г. Днепр, 49010, Украина; тел.: +38 067 9746277; e-mail: epanchenko2017@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2217-5613

КОНЦЕПТ СОБАКА В СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

Аннотация. Цель статьи — проанализировать и описать новые метафорические модели, которые вошли в концепт СОБАКА в 2020 г. Для достижения этой цели мы использовали описательный метод и метод концептуального анализа. **Объектом** рассмотрения являются фрагменты текстов публицистического стиля, интернет-ресурсов и т. п., которые стали ответом на общественно-политические события, где так или иначе затрагивается концепт, который нас интересует. **Предметом** рассмотрения являются новые метафорические модели концепта СОБАКА и их лингвальные воплощения. **Результатом** изучения этой проблемы является доказательство того, что содержание концепта СОБАКА в современном украинском и русском языках расширилось за счёт появления новых метафорических моделей СОБАКА — ДЕНЬГИ и СОБАКА — СВОБОДА. В статье перечислены метафорические модели концепта СОБАКА, которые можно считать постоянными. Но украинский и русский языки в Украине в равной степени отреагировали на два события: 1) выступление на телешоу народного депутата Е. Брагаря, где он отметил, что элитной собакой можно рассчитывать за газ; 2) разрешение во время карантина выходить из дома с целью выгула домашних животных, прежде всего собак. Поэтому можно говорить об указанных новых метафорических моделях. **Выводы.** Рассмотренные в статье модели прослеживаются преимущественно в интернет-жанрах, среди которых фатика, интернет-мем, фотожаба и обычная шутка. К прототипам, которые повлияли на метафорическое обогащение концепта СОБАКА, относим художественные тексты, поговорки, мультфильмы, картины. При развитии указанного концепта создаётся комический эффект за счёт окказионального словообразования, пародирования известных произведений, лиц, семантической компрессии и определённого алогизма. **Практическое применение** материалы статьи могут найти во время преподавания курсов по выбору студента, в частности, по проблематике социолингвистики.

Ключевые слова: концепт, метафорическая модель, жанр, прототип, словообразование, пародирование, семантическая компрессия.

Olena I. PANCHENKO,

PhD (Philology), Full Professor, Head of Department of Translation and Linguistic Training of Foreigners, Oles Honchar Dnipro National University; 72 Gagarin Av., Dnipro, 49010, Ukraine; tel.: +38 067 9746277; e-mail: epanchenko2017@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-2217-5613

CONCEPT «DOG» IN CONTEMPORARY LINGUOCULTURE

Summary. The *purpose* of the article is to analyze and describe new metaphorical models that have become part of the concept DOG in 2020. To achieve this goal, we have used descriptive *method* and conceptual analysis method. The *object* of consideration is fragments of texts of journalistic style, Internet resources, etc., which have become a response to socio-political events, where the concept that interests us is somehow affected. The *subject* under consideration is new metaphorical models of the concept DOG and their lingual embodiment. The *result* of the study of this problem is to prove that the content of the concept DOG in modern Ukrainian and Russian languages has expanded due to the emergence of new metaphorical models DOG — MONEY and DOG — FREEDOM. The article lists metaphorical models of the concept DOG that can be considered permanent. But the Ukrainian and Russian languages in Ukraine responded equally to two events: 1) a speech on the TV show of People's Deputy E. Bragar, where he noted that an elite dog can be used as payment for gas; 2) permission to leave the home during the quarantine for the purpose of walking pets, especially dogs. Therefore, we can talk about these new metaphorical models. **Findings.** The models discussed in the article are mainly traced to the online genres, which include picture, internet meme and ordinary joke. The prototypes that influenced the metaphorical enrichment of the concept DOG are regarded as artistic texts, sayings, cartoons, paintings. During the development of this concept a comic effect is created due to the occasional word-formation, parodying of famous works, persons, semantic compression and certain allogism. The *practical value* of the article materials can be found during the teaching of the student's choice, in particular, in the field of sociolinguistics.

Key words: concept, metaphorical model, genre, prototype, word formation, parody, semantic compression.

Статтю отримано 23.04.2020 р.